

Bir Şairin Gözünden Seksenler: Tufandan Önce Örneği

Geliş Tarihi/Received: 15.01.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 03.08.2021
DOI: 10.46372/arts.952908

Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN
Giresun Üniversitesi
Eğitim Fakültesi, Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
dursunsahin@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6932-9486

Doç. Dr. Mehmet ALVER
Giresun Üniversitesi
Eğitim Fakültesi, Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
mehmetalver2806@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4832-7363

ÖZ

Necati Cumalı, şiir, hikâye, roman, deneme, tiyatro, hatıra, senaryo, inceleme gibi pek çok türde eserler vermiş bir sanatçıdır. Cumalı üzerine yapılan çalışmalarda daha çok roman, hikâye ve tiyatroları üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu çalışmada sanatçının şiirleri üzerine bir inceleme yapılmaya çalışılacaktır. Cumalı, şiirlerinde bireysel konulara, gündelik hayata, toplum ve dünya gerçekliğine yer vermiş bir sanatçıdır. Sanatçının *Tufandan Önce* adlı şiir kitabı da ciddi bir travmanın yaşandığı 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında sosyal hayata şair gözünü bakmaktadır. Kitapta yer alan şiirlerde darbe, gençlik, teknolojik gelişmeler, cinsellik, Anadolu kadını, İzmir, ölüm, dostluk, üretim gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Çalışma, Cumalı'nın *Tufandan Önce*'de yer alan şiirlerinde toplumsal gerçekliğin hangi ölçüde yer aldığını ve nasıl bir tutumla ele alındığını toplumsal eleştiri kuramı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda devir, şahsiyet, eser sırası takip edilecektir. Önce durum tespitiyle devrin analizi yapılacak, ardından sanatçının edebi kişiliği üzerinde durulacaktır. Son olarak da sanatçının şiirlerinden seçilen örnekler içerik yönünden tahlil edilerek Cumalı'nın dönemine tanıklığı ve meselelere bakışı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: necati cumalı, seksenler, tufandan önce, şiir.

Şahin, D., Alver, M. (2021). Bir Şairin Gözünden Seksenler: Tufandan Önce Örneği. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, Necati Cumalı Özel Sayısı*, ss. 90-108.

The Eighties Through the Eyes of a Poet: Example of *Tufandan Önce*

ABSTRACT

Necati Cumalı is an artist who has produced works in many genres such as poetry, stories, novels, essays, theater, memoirs, screenplays and studies. It is seen that the studies on Cumalı mostly focus on novels, stories and plays. In this study, an examination will be made on the poems of the artist. Cumalı is an artist who has included individual issues, daily life, society and world reality in his poems. The artist's poetry book, *Tufandan Önce*, also looks at social life as a poet after the September 12, 1980 coup, when a serious trauma was experienced. In the poems in the book, themes such as coup, youth, technological developments, sexuality, Anatolian women, İzmir, death, friendship and production come to the fore. The study aims to evaluate the extent to which social reality takes place in Cumalı's poems in *Tufandan Önce* and what kind of attitude it is handled within the framework of social criticism theory. In this direction, the order of transfer, personality and work will be followed. First, the analysis of the period will be made with due diligence, and then the literary personality of the artist will be emphasized. Finally, the samples selected from the artist's poems will be analyzed in terms of content, and Cumalı's testimony to his period and his view of the issues will be examined.

Keywords: necati cumalı, eighties, tufandan önce, poem.

GİRİŞ

Sözlü ve yazılı verimler yoluyla bir toplumun kültürel birikimini şekillendiren, duygu ve hayal dünyasını şekillendiren edebiyat, toplum hayatını derinden etkileyen her şeyi konu edinmektedir. Toplum hayatında ortaya çıkan savaş, siyasal gelişme, göç, din, medeniyet değişimi vb. ögeler, edebî ürünlerde yoğun bir biçimde yer almaktadır. Bu durum edebiyat toplum ilişkisinin boyutlarını gösterir niteliktedir.

Edebiyatın gözden kaçırılmaması gereken yanlarından biri de toplumsal duyarlılık kazandırmadaki gücüdür. Acıma, sevinme, üzüme, başkalarının acılarına ortak olma, güzellikler karşısında etkilenme gibi duygusal durumlar ancak duyarlıkların bilincine varmış kişilerde görülebilir. Bu bilincin oluşmasında edebiyat ürünlerinin de payı vardır. Bu durumu Bülbül, Türkoğlu ve Küzeci (2015, s. 2) şu şekilde özetlenmiştir;

Edebiyatın toplumsal işlevinin büyük sorumluluklar üstlendiği bilinmektedir. İnsanı çevresiyle birlikte değiştirip bilinçlendirmede en etkili öğelerden biri de edebiyatın mucizevî gücüdür. Edebiyatın yöneldiği ortam, insan ve onun doğası olduğuna göre, işlevini gerçekleştireceği ortam da burası olacaktır. İnsana yönelik bir sunudur edebiyat. Bu davete yönelmediği zaman insan, yazının verimliliği ortadan kalkabilir ve belleğini yitirebilir. Her dönemde yaratıcı ve yönlendirici gücüne tanık olduğumuz edebiyat/yazın, gücünü yenilemesi için, yitirdiği belleğe geri dönmelidir. Bu zorlu burgacı, ancak okurla buluşacağı yaratı noktasında aşabilecektir.

Sanatın sanat için mi yoksa toplum için mi olacağı tartışmalarının geçmişte kaldığını ifade eden Orhan Okay, bir sanat eserinin ne kadar bireysel olsa da o eserde mutlaka bir sosyal yan olduğunu; aynı zamanda bir eser her ne kadar belli bir ideolojinin propagandasını yapar nitelikte olsa da o eserde yine bireysel bir içerik olduğunu dile getirir (Okay, 1990). Okay ayrıca gerçek büyük eserlerde sadece o eseri oluşturan sanatçının değil, aynı zamanda hem bütün insanlığın hem de sanatçının içinden çıktığı ulusun katkısı olduğunu vurgular (Okay, 1990). Okay'ın bu tespiti bir edebi ürünün hem bireysel hem ulusal hem de evrensel olduğunu göstermektedir. Bu da edebi eserin her ne olursa olsun sosyal gerçeklikten bağımsız olamayacağını göstermektedir.

Edebî eserle sosyal yapı arasındaki ilişkiyi daha da ileri götüren Çelik (2013), edebi eserin mutlaka bir toplumsal yapıyı veya kabuller zincirini yansıtacağını vurgular. Çelik (2013), metinlerde sözü edilen sosyal olayları algılama basitliği dışında, şiirde

veya anlatı türündeki eserlerde yer alan karakterlerin ve buna bağlı olarak şair ve yazarların hayata bakış açılarının ve sahip oldukları değerlerin, eserin sosyal zeminini oluşturduğunu, her roman, hikâye kahramanı veya şiire konu edilen kişi veya kişilerin, birer bireysel ve toplumsal değerler dizisini yansıttığını, bu yüzden onların, tüm iyi ve kötü yönleriyle, edebiyat sanatçısının belleğindeki toplumsal birikimlerin izlerini taşıdıklarını söyler.

Edebiyat toplum ilişkisi bağlamında vurgulanan bir diğer durum da sanatçının, döneme tanıklığıdır. Alver (2006, s. 110) de edebiyat ile hayat arasında bağlantı/irtibat kurmaya çalışan girişimlerin çoğunlukla edebiyatın “tanık” olma yönünü öne çıkardığına dikkat çeker. Alver (2006, s. 111) ayrıca edebiyatın sadece hayatı (toplumsalı) yansıtmadığını, onu anlatmadığını, yaşam tarzlarını biçimlendirip hayatı şekillendirdiğini de ekler.

Seksenli Yıllar

Cumalı'nın 1983 yılında yayımladığı *Tufandan Önce* adlı şiir kitabı, seksenlerin ilk yıllarında yaşanan travmaları gözler önüne sermektedir. Dünyadaki kültürel gelişimin ve Türkiye'de yaşanan 12 Eylül 1980 darbesinin etkisiyle seksenli yıllar Türkiye'si değişik iktidar projelerine, söz siyasetine ve kültür stratejilerine sahne olmuştur. Bu dönem, bir yandan baskılar ve yasakların dönemi, diğer yandan da yasakların yerine dönüşümü hedefleyen, ortadan kaldırmak yerine yaşatmayı vaat eden siyasal hareketlerden oluşmaktadır. Sever (2019)'e göre seksenlerin belirgin özelliklerinden biri de geçmişe duyulan ilginin artmasıdır. Sever (2019) ayrıca böyle bir kültür atmosferi içinde 68 kuşağının tarihi ağırlığının içinin boşaltıldığını, içeriksiz bir ruha, seçkin bir kuşak ideolojisine dönüşebildiğini vurgulamaktadır.

Seksenlerde Türkiye'de o döneme kadar “mahrem” kabul edilen birçok konunun ilk kez kamuoyunun gündemine geldiği görülür. Gürbilek (2001, s. 22), cinselliğin ilk kez bu kadar büyük bir ısrarla söze döküldüğünü, cinsel eğilimlerin sınıflandırıldığını, kuşakların ayrıştırıldığını belirtir.

Tarımda makineleşmenin, sanayileşmenin artmasıyla köyden kente göç hareketiyle birlikte şehirlerde yaşayanların oranı 1980'lerde %50'dir. Bu göç

hareketinde şehirlerin çekiciliğinin yanı sıra şehirlerde iş gücüne duyulan ihtiyacın artması önemli bir etkidir. Köylerden şehirlere göçün artması, kenar mahallelerde gecekondulaşmayı artırmıştır. Zaman içinde göçler köylerden şehirlere göçle sınırlı kalmaz. Küçük şehirlerden büyük şehirlere göçler de hızlanır. Şehirlerin yapısında ekonomik, siyasal ve kültürel uyumsuzluklar, çatışmalar görülmeye başlanır. Uyuşturucu ticareti, fuhuş gibi yasal olmayan işlere dair haberler, seksenli yıllar gazetelerinde önemli bir yer tutar.

12 Eylül 1980 darbesinden üç yıl sonra 6 Kasım 1983'te yapılan seçimlerde Anavatan Partisi iktidara gelir. Darbe sürecinin yarattığı gergin ve yasaklı günlerden demokrasiye geçişi vaat eden bu dönemde yaşanan hızlı değişimi Sever (2019, s. 5-6) şöyle özetler:

(...) kamu bankaları denetim-dışı bırakılarak soyulmalarının kolaylaştırılması; servet beyanının kaldırılması; mevduat sertifikası, sırdaş hesap gibi isimsiz hesapların açılması, böylece kara para aklama işinin kolaylaştırılması olanaklı hale getirilir; paranın kaynağının sorgulanması kaldırılır. Burada borsacılık faaliyetlerini, bankerleri, bankerzedeleri anmak gerekir. Daha sonra filmlere, romanlara konu olmuş bir faize yönelme, çalışmadan, üretmeden para kazanma amacıyla her yolu mübah görme, toplumsal yapıda derin yaraların açılmasına, intiharların, cinayetlerin vukuu bulmasına neden olur. Terör örgütü PKK'nın uyuşturucu ticaretine girdiği bu dönemde, uyuşturucu ticareti toplumun diğer kesimlerini de etkisi altına alırken uyuşturucuda örgütlü kaçakçılık suçlarından idâm cezası kaldırılır. İhracatı artırmak için yapılan vergi iadesi yaftası altındaki malî teşvikler, hayalî ihracatı özendirirken ve birçok kişi, şirket kaçakçılıkla suçlanırken, suç dosyaları rafa kaldırılır ve zaman aşımına uğraması sağlanır. ABD'nin "Yeşil Kuşak" olarak adlandırdığı projesine paralel uygulamalara gidilir. Tarikatların yaygınlaşmasının ve serbest faaliyet göstermelerinin önü açılır, Kur'an kurslarının, imam hatip okullarının sayısı artırılır. Diğer okullarda da din dersi zorunlu hâle getirilirken felsefe dersi zorunlu olmaktan çıkarılır.

Kolay yoldan lüks bir yaşama ulaşma, zengin olma, toplumda farklı, yani statü yönünden üstte olma düşüncesiyle ve amacıyla insanlar her yolu ve yöntemi "geçerli" sayarak hareket ederler. Pahalı ve markalı ürünler almak, başta yönetenlerin tavrı olur; ki halkta da bu yönde adeta bir yarış başlar ve "köşeyi dönmek", "iş bitirmek, iş bitirici olmak" tabirleri, bu dönemde makbul olan genel geçer tavrın adı olur. Kendi sorunlarından, ihtiyaçlarından ülkenin içinde bulunduğu şartlardan habersiz, apolitik bir insan tipi gelişir. Zahmetsiz her şeye sahip olma düşüncesinde, emeğe saygısız, üretmeyen, adeta düşünmekten kaçınan, topluma katkı sağlamayan bireylerin çoğunluğu oluşturduğu bir toplum yapısına ulaşılır.

Çünkü küreselleşmenin öngördüğü serbest piyasa ekonomisinde "[b] ireycilik, kültürsüz bencillik ve para hırsı" (Kazgan, 2006: 124) bunu gerektirir ve toplumsal yaşamda tüketen, tükettikçe statüsünün yükseldiğini zanneden bir insan tipi yaygınlaştırılır. Bilgiye ulaşmaya çalışan ve bilgilenmeyi bir erdem olarak benimseyen insanın (homo sapiens'in) yerini imaja, görüntüye

önem veren insan (homo videns) almaya (Sartori, 2004: 11) başlar. Henüz, geleneksel değerleriyle düşünen ve kanaat ederek geçinen, şükreden, bilinçaltında “Yerli malı, yurdun malı” anlayışını koruyan Türk insanını tüketime, bu tüketimi çılgınlık düzeyinde gerçekleştirmeye, farklı olmaya, markaya ve lüks düşkünlüğüne yönlendirmek yönünde medya, medyadaki haber ve reklamlar, yoğun şekilde kullanılır. Kredi kartları, taksitli satışlar, çeşitli kampanyalar tüketimin artmasını sağlayıcı araçlardır. 12 Eylül 1980 öncesi sokağa çıkamamaktan, tüp, yağ, akaryakıt, vd. kuyruklarından, yoğun polifize oluştan bunalan insanlar, bu dönemde her şeyde bolluğa erişir, kıt-kanaat yetinme, şükretme yerine tüketerek, lüks yaşayarak, eğlenerek yaşamaya başlar.

Seksenli yıllardaki hızlı değişim ve yenilikler, tüketim çılgınlığı olarak adlandırılan bağımlılık türünün halk arasında yaygınlaşmasına, buna bağlı olarak da kısa sürede ailevi değerlerin yozlaşmasına ve toplumsal çöküşe neden olmuştur. Cumalı'nın *Tufandan Önce*'si de toplumsal çöküşe sitem ve öfke niteliği taşımaktadır.

Necati Cumalı'nın Şiir Dünyası

1940'lı yıllar, şiirde hem şekil hem de içerik olarak arayışların ön plana çıktığı yıllardır. Cumalı da o yıllarda yeni bir şiir arayan şairler arasında yer almakta, kendi şiirinin temellerini kurmaktadır. Doğan Hızlan'ın kendisiyle yaptığı röportajda çevresinde, yaşamında şiiri aradığını belirten Cumalı, çocukluk anılarından öğrencilik yıllarına kadar her şeyi kendi yaşamından şiirleştirdiğini, kimseyi taklit etmediğini, daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerini yansıtmaya çalıştığını, devamında ağırlaşan yaşam koşulları içinde barışa dönüş duyarlığı ile yazdığını, her kitabında kendinden uzaklaşmadan kendini yenilediğini anlatır (Hızlan, 1981).

Cumalı'nın *Karakolda* adlı şiirini inceleyen Kaplan, onun basit şive taklitlerine gitmediği şiirini sade ve çıplak olarak nitelendirirken, onun şiirinin yapısında dram ve mizansen tekniğinin rolü olduğunu belirtir (Kaplan, 1992)

Sazyek (2006), Cumalı'nın başta Garipçiler olmak üzere Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cahit Sıtkı Tarancı, Erol Güneş gibi isimlerle 1946 seçimlerinin ardından muhafazakâr siyaset anlayışının yeniden ön plana çıktığı bir süreçte ülkenin sosyal ve siyasal gidişi üzerine düşüncelerini ortaya koymak amacıyla *Yaprak* dergisi etrafında bir araya geldiklerini belirtir. Bu tespit, Cumalı'nın eserlerinde sosyal gerçekliğin boyutunu da ortaya koymaktadır.

Korkmaz ve Özcan (2006) da Marksist ifade biçimini çoğu zaman estetik bir kalkan olarak alan ama uygulamada çok daha serbest duyuları olan Necati Cumalı şiirinin en önemli özelliğini hayatın içinde yer alan küçük ayrıntıların diyalektik bir mantıkla görünür hale dönüştürülmesi olarak görürken onun şiirlerindeki betimleme alışkanlığının öykücü kimliğinden beslendiğini, şiirlerinde yer alan kadın figürünün Marksist ideolojinin biçimlendirdiği kadın figürü olmadığını, daha çok anlatım nesnesi olduğunu ifade etmektedirler.

Cumalı, toplumsal duyarlılığıyla ön plana çıkan sanatçılardan biridir. Bu durumla ilgili olarak Oktay (1993, s.523-524), sanatçının toplumsal sorumluluğu düşüncesinin Cumalı'nın ödün vermediği bir konu olduğuna dikkat çekerek onun şiirlerinde bireysel sorunlara, yaşadığı dönemin kendi dünyasının şekillenmesindeki etkilerine değindiğini, ilk şiirlerinde, yaşadığı taşra ortamından, taşra hassasiyetinden manzaralar sunarken her olguyu şiire konu yaparak güncel olanı bırakmadan, özellikle söylevci bir konum ile güncel meselelere değindiğinde hiciv ve ironiden yararlanmayı tercih ettiğini vurgulamaktadır.

Şair, I. Yeni şairlerinin gündemde olduğu bir dönemde şiirler kaleme almış olmasına rağmen yer yer şiirde imgelerden yararlanma ve şiiri düz yazıdan uzak tutma açısından onlardan farklı bir çizgide ilerlemiştir. Ona göre kendisinden iki üç yıl önce şiir yayınlamaya başlayan Garipçilerin şiirleri de düzyazıya çok yakındır ve onlar da değişlerini olgunlaştırma çabası içindedirler (Hızlan, 1981, s. 7). Aynı zamanda biçim ve içerik açısından etkilenmiş olsa da İkinci Yeni şiirinin kapalılığı ön plana çıkaran aşırı imgeci şiir anlayışına da mesafeli olmuştur. Cumalı, bu durumu Hızlan'ın (1981, s. 7) kendisiyle yaptığı röportajda "yeni bir şiirin özünü, içeriğini, bu içeriğe uygun biçimini hep birlikte arama süreci" olarak tarif eder.

YÖNTEM

Çalışmada, edebiyatın tek başına var olmadığını, toplum içinde doğduğunu dolayısıyla toplumun ifadesi olduğunu savunan sosyolojik eleştiri kuramından hareket edilmiştir. Bu doğrultuda edebi eser, kuramdan hareketle, sosyal koşullar göz önünde bulundurularak incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, araştırılan olgu, olay veya durumla ilgili bilgi içeren yazılı veya görsel materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Ayrıca bazı şiirler de tahlili metinde yer alan her şeyin anlamlandırılması ve bütün bunların şair veya yazarın davranış tarzına bağlanması, bütün ile parçalar arasındaki münasebetin meydana çıkarılması esasına dayandıran, eseri devir-şahsiyet-eser üçlemesinde değerlendirmek gerektiğini söyleyen (Kaplan, 1988, s. 7-9) Kaplan'ın şiir tahlil metoduyla tahlil edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Cumalı'nın 1984 Yeditepe Şiir Armağanı'nı kazanan *Tufandan Önce* adlı şiir kitabı, 1983 yılında, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden üç yıl sonra Anavatan Partisi'nin iktidara geldiği yıl yayımlanır.

Cumalı'nın *Tufandan Önce* adlı eserinde 11 adet şiir yer almaktadır. Bunlar:

1. *Tufandan Önce*
2. *Halı*
3. *İzmir*
4. *Ben*
5. *Odaya Düşen Uçak*
6. *Ölü*
7. *Rüzgâr*
8. *Sonumuz Bu mu?*
9. *Pir Sultan Abdal*
10. *Dost*
11. *Taşı Delen Buğday*

Şengül (2016, s. 318), dönemi etkileyen en önemli olay olarak gördüğü 1980 askeri darbesi nedeniyle 1980 Kuşağı şiirini tahlil edebilmek için o günün sosyolojik yapısını ele almak gerektiğine dikkat çeker. Cumalı'nın serbest yazılmış bu şiirlerine genel olarak bakıldığında da dönemin ruhunu yansıttıkları, sosyal hayatın travmalarına yer verdikleri görülür.

Moran (1988, s. 73), sosyolojik eleştiriyi betimleyici, bazen değer yargıları verse de eser hakkında bir değer yargısı taşımadan durumu tespit etmekle yetinen bir eleştiri olarak görür. Demir (2015, s. 150) de darbenin yarattığı kaotik atmosferin, şiirin poetik anlamda farklı yönsemeler içerisine girmesine gerek içerik gerek üslup bakımından yeni yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırladığını belirtir. Cumalı'nın şiirlerinde bir durum tespiti yapılacak olursa darbe, tüketim çılgınlığı, toplumsal yozlaşma, medyanın kitleler üzerindeki etkisi, çarpık kentleşme, gençliği olumsuz etkileyen uyuşturucu bağımlılığı, futbol merakı, evden kaçan kızlar, işsizlik, farklı cinsel eğilimler gibi seksenli yıllara dek şiirde pek rastlanmayan konuların varlığı dikkat çeker. Bununla birlikte Cumalı, şiirlerinde her türlü olumsuz atmosfere rağmen örneklerde de görüldüğü üzere umutsuz bir tavır sergilemez.

Cumalı'nın ele aldığı konularda sosyal gerçekliğin yerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, Moran'ın ifade ettiği durum tespitine, örnekleme ihtiyacı vardır. Bu nedenle Cumalı'nın şiirlerinden elde edilen bulgular aşağıda örneklendirilmiş, gerekli durumlarda Kaplan'ın şiir tahlil yöntemi çerçevesinde tahlil edilmiştir. Şairin içinde İngilizce bölümlerin de yer aldığı Tufandan Önce başlıklı şiiri darbe öncesinin tedirginliği, korkusuyla başlar (Cumalı, 1983, s. 9):

Sabah gazeteleriyle çalıyorlar kapımızı
Radyo ile TV ile giriyorlar odalarımıza
Sokağa çıksak rahat bir merhaba
dediğimiz yok birbirimize
Eve girsek karı koca çoluk çocuk
Karşılıklı ne dediğimizi duyamıyoruz
Önümüzde ardımızda karaltılar gölgeler
Kulaklarımızda sesleri gürültüleri
...
Not defterlerimizin yapraklarına uzanmışlar
Sayfayı çevirsek kalkıp doğruluyorlar
Telefonu açtık mı alıcıda sesleri
işaret parmakları gözlerimizin içinde
Nedense kaşları her zaman çatık
Söyledikleri her söz azar
Bağırıyorlar:
You!
İndir yakalarını

Şapkanı çıkar!

...

Şiirde işsizliğe, baskılara yer verilirken, “serseri kerata”, “hayvan oğlu hayvanlar” gibi hakaret ifadeleri, emir cümleleri ve arananların varlığı da darbe günlerinin havasını yansıtır niteliktedir (Cumalı, 1983, s. 10):

...

You!

İş bulma kurumu önünde

Sol baştan birinci

Duymadın mı

Serseri kerata

Yürü

Saçlarını kestireceğiz!

You:

Süpermarket kasası kuyruğunda

Dikilen bayan

Ne duruyorsun

Bakınma öde,

Yürü

Düş önüme

Aranan biri için

Karakolda

Tanıklık edeceksin!

...

Toplumun tüm kesimlerine bir biçimde etki eden 12 Eylül sonrası dönemde apolitik, tüketimi önceleyen, toplumsal bağları çözülmüş, bireyci bir insan tipi, muteber vatandaş olarak topluma dayatılır (Demir, 2015, s. 146). Seksenli yılların tüketim çılgınlığı ve toplumsal yozlaşmanın ayak izleri de medyanın kitleler üzerindeki tahakkümü de ihmal edilmemiştir (Cumalı, 1983, s. 11):

...

Yüzde on ön ödeme

Gerisi on üç ay taksitle

Atın değiştirin düşünmeyin!

...

Sizin bankanız

Sizin buz dolabınız

Sizin gazeteniz!

Reklam I dizi film

Reklam I dizi film

...

Cumalı, şair gözüyle, gördüğü manzaralardan memnun değildir. Bir yandan da çarpık yapılaşmanın hız kazandığı bir dönem olarak seksenli yıllar insanına kendince uyarılarda bulunmayı da görev bilir (Cumalı, 1983, s. 12):

...

Saraylar kurdun
Otoyollar döşedin
Gökdelenler yükselttin
Ses hızında uçaklarla
Hava limanlarını
Bağladın birbirine oma
Cevizin fındığın
Kabuğu gibi olsun
Başını dinleyecek
Sırasında
Canını kurtaracak
Küçük sağlam özgür
Kutu kadar bir sığınak
Kuramadın henüz kendine

...

Seksenli yıllar, yozlaşan gençliğin uyuşturucu batağına saplandığı, şaire göre futbol gibi boş işlerle meşgul olduğu yıllardır. Uyuşturucu ticareti, fuhuş, vd. gayr-ı meşru işler adeta işkolu durumuna gelir. Bu, bireyin yaşadığı topluma, hatta kendisine yabancılaşması, normal olandan sapmasıdır (Sever, 2019, s. 6). Cumalı, gençleri bu durum karşısında uarmaya çalışır (Cumalı, 1983, s. 13, 14):

...

Rock rock rock every body
Rol/ rol/ rol/ every body
Oooooo my baby!
Bağır karanlıklarına gecelerin
Kalabalıkların burgacında boğul
Yumurta kadar yüreğinde
Yanardağ gibi kabaran öfke
Can sıkıntına bunalımına ezilmişliğine
Mariuana LSD
Bağır üstüne çektığın
Kapattığın yapay göklerine
Loş diskoteklerin
Ya da beton demir kafeslerinde

Yüz binlik tribünlerin
Gool, gool, goool!

...

Kim etmiştir
Senin kendine ettiğini
Binlerce yıldır ölürsün
Sağ kalır cellatların
Ardında!

...

Cumalı'da yer yer Toplumsal Gerçekçi şiir anlayışının izleri de görülür. Hem dünyada hem Türkiye'de o yıllarda makineleşmenin, sanayileşmenin sonucu olarak işini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan insanların çaresizliği de gözler önüne serilir (Cumalı, 1983, s. 14):

...

Ey bu kuşkulu çağın
Güvensiz günlerin
Garip insanı
Bak yarattığın robotlar
İşini alıyor elinden fabrikalarda
Sıkıştırdın mı son vidasını
Taktın mı pilini
Parmak uzatıyor
Kapıyı gösteriyor sana!

...

Gürbilek (2001)'in cinselliğin ilk kez bu kadar büyük bir ısrarla söze döküldüğü, cinsel eğilimlerin sınıflandırıldığı dönem olarak belirttiği seksenlerin bu yönü Cumalı şiirinde de yerini bulmaktadır (Cumalı, 1983, s. 16):

...

Mutluluk diye
Bir cinselliğin kaldı elinde
Oyna oyalan
Doğum kontrol hapları
Eşcinselliğin incelikleri
Temeli yarattığın
Sanatın edebiyatın
Seri malı videolu kaset
Sinemada büyüyen perde

...

Şair her şeye rağmen umudunu yitirmek istememektedir. Kendine göre

seksenlerin tüm olumsuzluklarını sıraladıktan sonra son bir çağrıda bulunur. Zaman geçmeden bu olumsuzluklardan kurtulmak mümkündür (Cumalı, 1983, s. 17):

You!
İt o burnunun ucuna uzanan eli
Uykuların kaçtıkça
Gece tek başına yatağında
Sor kendi kendine
Binlerce yıllık tarihsel gelişimle
Geleceğin yer bu muydu?
Bir çıkmazda mısın
Bir bunalım
Bir karabasan mı
Görüp geçirdiğin,
Bir yol ayrımı mı?
Sor:
İnanacak mısın yine kendine,
Ruhunu kurtaracak mısın?

Tarihin her aşamasında gerek motiflerinin zenginliği gerek maharet isteyen incecik dokuma yöntemleriyle dikkat çeken, geleneksel kültürde ayrı bir yere sahip olan halılar da şairin Halı adlı şiirinde, farklı bir amacın malzemesi olur. Seksenlerin dramatik durumlarından biri olan Anadolu'nun farklı noktalarından büyük şehre kaçan genç kızların gerçekliğini anlatmada bir araç olarak da yer alır. Tufandan Önce şiirinde olduğu gibi Halı şiirinin sonunda da pişmanlık ve sitemle birlikte bir uyarı kendini gösterir (Cumalı, 1983, s. 22):

...
Çakır gözlü bir kız
Gözleri birer avuç çağla
Kalçaları göğüsleri giysilerini geren
Kaçmış baba evinden
Derlemiş toplamış gibi bir tablaya
Kalçaları göğüsleri gözlerini
Satmaya gidiyordu İstanbul'a ..
...
Nereden aklıma geldi
Neden anlattım bu hikâyeyi

Belki de gözlerim halıda
Dallara çiçeklere takıldı
Bir ağaçtı o kız da
Ak pembe çiçekler açar
Yeşil çağlalar verirdi..

...

Söyle neyi kanıtlayacaksın
Anıların 'küllerini karıştırmakla
Kal dediği yerde sevdiğin sesin
Kalman gerekirdi
Yürüdün gittin
Koskoca bir dünyaydı kollarını açtığın
Ne geçti eline kavuşturduğunda?
Tüm özlemlerin dokuduğun halıda..

Çocukluk anılarından öğrencilik yıllarına kadar her şeyi kendi yaşamından şiirleştirdiğini söyleyen İzmir adlı şiiri de bu anlayışla kaleme aldığı şiirlerdendir. Ben şiiri de yine darbe öncesi yılların tedirginliğini tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır (Cumalı, 1983, s. 30):

...

Aklımdan gecen her eylem suç
Dilimin ucuna gelen her söz küfür
Yasak tümü yasak düşündüklerimin
Uyuşturucular ateşli silahlar gibi yasak
Aklımdan geçenleri kalksam söylesem
En hafifi zinadan altı ay yerim
Kimsin sen nesen necisin
Düşler ardında bir şair
Alt yanı sakarın hırçının biri
Ne görsen dert edersin kendine
Madem yerini ezilenler arasında seçtin
Ezilenlerle 'birlikte sen de ezileceksin

...

Cumalı, şiirlerinde yer yer ironik söylemlere de yer vermektedir. Ülkenin içinde bulunduğu çarpıklıktan çıkış yolunu da ironik bir üslupla gösterir (Cumalı, 1983, s. 31):

...

Yasaklar örgüsü tüm yasalar
Suç işlemek bir hüner bir incelik
Camilerde açılış törenlerinde görün
Bağışta bulun hayır kurumlarına

Gülümse suçlarına kendinden güçlülerin
Dilediğin suçu işle sana kim ne der

...

Odaya Düşen Uçak'ta teknoloji, hasret, ölüm, çaresizlik vurgusu yapan Cumalı, *Ölü*'de yaşamının hızla tükendiğini, *Rüzgar*'da kışın gelişini birkaç dizeyle anlatır. Şairin düzensiz uyaklarla bezediği Sonumuz Bu mu şiiri de çağa sitem niteliğindedir (Cumalı, 1983, s. 37):

...

Gençlikte ne varsa inandığımız
İyi doğru güzel bellediğimiz
Kırıldı döküldü hoyrat ellerde
Ayaklar altında çiğnendi şiir
Geçerli tek uyak paranın sesi

Ayaklar altında kutsal ne varsa
Dostluklar yeminler pörsümüştü
Aşklar kabuğu sıkılmış posa
Kalpler sevgilere sağır
Acımanın kapıları kapalı
Kaba kahkahalar sardı kenti

...

Pir Sultan Abdal şiirinde Pir Sultan Abdal'ın idamını canlandırırken onun ölmediğini bir deniz feneri gibi yol gösterdiğini, ışığının yarınları aydınlattığını dile getirir (Cumalı, 1983, s. 37):

...

Sorun ölmek midir ki
Sönmeştir Dede Sultan
Uzat elini bize
Karanlıklardan geçir

Dost'ta paylaşmayı, başkalarını da düşünmeyi öğütleyen Cumalı, son şiiri Taşı Delen Buğday'da çizdiği tüm olumsuz manzaralara rağmen hala umudunu yitirmediğini göstermektedir. Bu durum şairin sadece şiirlerin kendi içinde değil, şiir kitabında yer alan şiirlerin sıralanmasında da bilinçli bir tavır sergilediğini göstermektedir. Şair tam yaşamdan umudunu kesmişken bir buğday tanesi yeniden umut olur (Cumalı, 1983, s. 7):

...

Fısıltısını duydum yanibaşımda
Ayağımın dibinde gördüm
Uzamış tek başına taşı delmiş
Ufacık tane buğday
Tay duran bebekler gibi
Uzatmış küçücük ellerini
Gülüyor güneşe rüzgara bana
Yıkıntılar arasında kararlı
Büyüyecek talihini deneyecek
Diyordu ki yaşamak
Karanlık yer altında
Çürüyen tohumdan çıkararak
Başak olmak savrulmak
Işıkli göklere sonsuzluğa
Güzel bir yolculuk değil mi

Güldüm söz verdim ilkyaza
Harmanına gidecek
Sağlığına içeceğim

SONUÇ

Necati Cumalı'nın 1983 yılında yayımladığı *Tufandan Önce* adlı şiir kitabını sosyolojik eleştiri kuramı çerçevesinde, Mehmet Kaplan'ın şiir tahlil metodundan da yararlanarak doküman incelemesi yoluyla irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada öncelikle edebiyat toplum ilişkisine yer verilmiştir. Devir-şahsiyet-eser üçlemesinden hareket edilerek öncelikle çalışmada ele alınan eseri şekillendiren dönem, şiirlerde ele alınan konular da dikkate alınarak gözler önüne serilmiştir. Daha sonra Cumalı'nın edebi kişiliği, içinde bulunduğu dönemle ilişkilendirilerek ve şiirleri üzerine bir çalışma olduğu için şair kimliği ön plana çıkarılarak ele alınmıştır. Son olarak da Moran'ın (1988, s. 73) sosyolojik eleştiride durum tespiti olarak nitelendirdiği eser örneklemelerine ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulguların farklı çalışmalarda ortaya konan sonuçlarla da ortaklıklar taşıdığı görülmüştür. Örneğin 1980 sonrası şiiri üzerine tasnif çalışması yapanlardan şair, eleştirmen K. Celal Gözütok'un on gruba ayırdığı¹ 1980 sonrası

¹ İlgili çalışmada Gözütok'un belirlediği on grup:

1. Herkesin rahatını kaçıran kopuşun şiiri, şimdiki zamanın ve geleceğin vaat ettiği kırtasiyeci toplum modellerini

şairinin ilk grubu, Cumalı'nın bu çalışmada incelenmeye çalışılan şiir anlayışının yer aldığı grup olarak değerlendirilebilir.

Gözütok bu grubu, herkesin rahatını kaçıran kopuşun şiiri, şimdiki zamanın ve geleceğin vaat ettiği kırtasiyeci toplum modellerini reddeden, yan etkileri çok ağır olan yeni hayatın içinde bir daha dönebileceği baba ocağı olmayan, atılmış gerçek bireyin tehlikeye girişini sorgulayan şiir olarak nitelendirir. Ona göre bu şiir, canhıraş bir söylemin ve sosyal nefretin şiiridir (Gözütok'tan aktaran Demir, 2015, s. 153). Cumalı'nın incelenen eserdeki tavrı da 1980 sonrası oluşan sosyal hayatı sorgulayan bir tavidir.

Cumalı, Garipçiler, İkinci Yeni Hareketi ve Toplumsal Gerçekçilerle birlikte aynı dönemlerde eserler vermesine rağmen kendi özgün tarzını kurduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada ele alınan *Tufandan Önce* örneği şairin bu beyanını doğrulayan bulgular ortaya koymaktadır. Örneklerde de görüldüğü gibi Cumalı, yer yer bahsettiği şiir hareketlerinden etkilenmiş olsa da, kendi özgün şiirini kurmayı başarmıştır. Cumalı, dörtlüler ya da beşlilerden oluşan, uyakları dize arasına sıkıştırılmış, içerik olarak da biçim olarak da ne yerli ne yabancı kendisinden önce gelmiş hiçbir şairi okura hatırlatmayan şiirlerini, başka şairlere benzetme yapılabilecekse şiirlerde önceliğin kendinde oluşunu özgün şiirinin örnekleri olarak göstermektedir (Hızlan, 1981, s. 7).

Cumalı'yı Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet'in ardından gelen kuşağın en iyi, en usta ozanlarından biri kabul eden Salihoğlu'nun Cumalı'nın şiirine dair tespiti de çalışmada elde edilen verilerle örtüşmektedir (Salihoğlu, 1968, s. 503):

-
- reddeden, yan etkileri çok ağır olan yeni hayatın içinde bir daha dönebileceği baba ocağı olmayan, atılmış gerçek bireyin tehlikeye girişini sorgulayan şiir. Canhıraş bir söylemin ve sosyal nefretin şiiri.
 - Hermetikler, imajinistler. (Tecrübe ve teknikle de bu işin olabileceğini göstermek istediler.)
 - Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Asaf Halet, Necatigil, Turgut Uyar, Edip Cansever, takipçileri.
 - Hafız, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, İsmet Özel takipçileri. (Şiire de sirayet eden Türk-İslam Sentezi'nin mesajlarını verdiler. 3 nolu eylemle iyi anlaştilar. Düzyazılarında T.D.K. jargonu kullanacak kadar iyi niyetliydiiler.)
 - Kakafoniciler. (Duvar kültürünü şiire soktular. Tekermemeyi ve meddahlığı şiirle karıştırdılar. Şiirde aliterasyonu yeni bir şey sandılar. Bu şiirin arka fonunda kuvvetli bir toplumsal eleştiri olduğundan yararı da zararı da olmadı.)
 - Yeni Bütünüler.
 - Edebiyat Dostları. (Marksist terminolojiyle şiiri açıklamaya kalkıştilar.)
 - Narkotik İmgeçiler. (Bunlar halüsinasyonlarını yazdılar. Sahte düşlerin peşinden gittiler. Bireye karşı suç işlediler. İşlenmiş ayıplarını ve günahlarını şiirle bastırdılar.)
 - Nevzat Çelik, Emirhan Oğuz. (Bu bir olgu şiiriydi. Ezik sola moral verdiler. 1980'lerden, 1985'e kadar yürekli şiirleri yazanları hesaba katmadılar. Bu şiir Ahmet Erhan'ın dediği gibi 1975'te başladıysa... 1978'de hapishane yıkıp 1981'de şiirden yargılanan şairin toplumculuğu ne olacak.)
 - Gizli şairler. (Gizli Lonca'nın kurbanı olan bu şairler hep bir sonraki kuşağa kalırlar.

1. Konuşma diline çok yakın düşen ama düzyazı edası taşımayan bir deyiş;
2. Beylik halk deyimlerini açıktan açığa kullanmaksızın, halk dili pınarından fıskıran bir yerlilik;
3. Duygusallığa düşmeyen bir içtenlik, bir duygululuk; bir çeşit Yeni-romantiklik;
4. Söyleyişinde ilk bakışta kolaylık gibi görünen, gerçekte ise derinliğine bir ustalığın belirtisi olan bir yerleşiklik, bir pürüzsüzlük.

Alver (2006, s. 110), edebiyat toplum ilişkisi bağlamında sanatçının döneme tanıklığının çalışmalarda öne çıkarıldığına dikkat çeker. Cumalı'nın 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında yayımlanan bu eseri de seksenlerin travmatik durumlarına tanıklık etmekle kalmamış, kimi zaman öfke kimi zaman sitem dolu ifadelerle şiir okurunun zihninde soru işaretleri oluşturmayı da amaçlamıştır. Bu durum Alver tarafından da Cumalı'nın yalın, gösterişsiz, sade bir dil kullandığı, toplumsal sorunları işlediği şiirlerinde ise üslubunu sertleştirdiği şeklinde tespit edilmiştir (Alver, 2010, s. 29). Çalışma, edebiyat toplum ilişkisinin, sanatçı duyarlılığının göz ardı edilmemesi gereken bir durum olduğunu, benzer çalışmaların farklı dönemlere ışık tutmak, ilgili dönemlerde sanatçıların bakışını ve tavrını ortaya çıkarmak adına da gerçekleştirilebileceğini de göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Alver, K. (2006). Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 105-118.
- Alver, M. (2010). Necati Cumalı'nın "Bozkırda Bir Atlı" Şiir Kitabının Dil ve Üslubu Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 56 (2008/1), 7-30
- Bülbül, M, Türkoğlu S, ve Küzeci, D. (2015). Edebiyat ve Toplumsal İşlevi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-11.
- Cumalı, N. (1983). *Bütün Şiirleri 1*. İstanbul: Yazko.
- Çelik, E. (2013). Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat ve Sosyoloji İlişkisi Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, CIV (738), 59-64.
- Demir, F. (2015). 1980 Sonrası Türk Şiirinin Başlıca Tartışma Alanları. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 3, 144-163.
- Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi* (3. Baskı).

İstanbul: Metis.

Hızlan, D. (1981). Necati Cumalı, Çevremde, Yaşamımda Aradım Şiiri. *Hürriyet Gösteri*, 4, 6-8.

Kaplan, M. (1988). *Şiir Tahlilleri I* (10. Baskı). İstanbul: Dergâh.

Korkmaz, R. ve Özcan, T. (2006). "Cumhuriyet Dönemi: Şiir, 1950 Sonrası", *Türk Edebiyatı Tarihi 4. Cilt* (Editörler: Talat Sait Halman vd.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Moran, B. (1988). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (6. Baskı). İstanbul: Cem.

Okay, O. (1990). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergâh.

Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Salihoğlu, M. (1968). Yeni Şiirimiz ve Necati Cumalı. *Türk Dili*, 203, 503- 508.

Sazyek, H. (2006). "Cumhuriyet Dönemi: Şiir, 1920-1950", *Türk Edebiyatı Tarihi 4. Cilt*. (Editörler: Talat Sait Halman vd.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Sever, M. (2019). 1980 Sonrası Türkiye'de Kültürel ve Toplumsal Değişme. *Uluslararası Halkbilim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 2-10.

Şengül, S. (2016). 1980 Kuşağı Türk Şiirine Eleştiriler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 52, 317-324.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.